

O RAZLIKI MED PSIHIČNIMI IN FIZIČNIMI FENOMENI

Za psihične fenomene je karakterističen odnos do objekta*

Kateri pozitivni znak za to lahko navedemo? Ali pa morda ne obstaja čisto nobena pozitivna določba, ki velja skupno za vse psihične fenomene? A. Bain dejansko meni, da ne obstaja nobena¹. Zato pa so že psihologi starejših časov opozarjali na specifično sorodnost in analogijo, ki obstaja med vsemi psihičnimi fenomeni, medtem ko je fizični niso deležni.

Za vsak psihični fenomen je značilno to, kar so srednjeveški sholastiki imenovali intencionalna (tudi mentalna)² ineksistenca predmeta, in kar bi mi, čeprav ne s povsem nedvoumnimi izrazi, imenovali nanašanje na neko vsebino, naravnost na objekt (s čimer ne gre razumeti realnosti), ali imanentna predmetnost. Vsak (psihični fenomen) obsega v sebi nekaj kot objekt, čeprav ne vsak na enak način. V predstavi je nekaj predstavljeno, v sodbi priznано ali zavrženo, v ljubezni ljubljeno, v sovraštvu sovraženo, v poželjenju poželjeno itd.³

1. The Senses and the Intellect, Introd.

2. Uporabljali so tudi izraz "predmetno (objektivno) biti v nečem", ki bi ga morali, če bi se ga hoteli danes posluževati, vzeti prav nasprotno: kot oznako dejanske eksistence zunaj duha. Na to spominja izraz "biti imanentno predmeten", ki ga včasih uporabljamo v podobnem smislu, in pri katerem naj bi "imanentno" očitno izključevalo nevarnost nesporazuma.

3. Že Aristotel je govoril o teh psihičnih lastnostih. V svojih knjigah o duši pravi, da je občuteno kot občuteno v (ob)čutečem, da čut sprejema občuteno brez materije, da je mišljeno v mislečem razumu. Pri Filonu najdemo prav tako nauk o mentalni eksistenci in ineksistenci. Ko pa le-to pomeša z eksistenco v pravem smislu, pride do svojega protislavnega nauka o logosu in idejah. Podobno velja za neoplatonike. Avguštin se v svojem nauku o verbum mentis in njegovem notranjem izhajanju dotakne istega dejstva. Anselm stori to v svojem slavnem ontološkem dokazu; to, da je imel mentalno eksistenco za dejansko, so mnogi izpostavljali kot osnovo njegovega paralogizma (gl. Ueberweg, Zgod.fil.II.). Tomaž Akvinski je učil, da je mišljeno intencionalno v mislečem, predmet ljubezni v ljubečem, poželjeno v (po)želečem, in to uporabil v teološke namene. Če Pismo govori o prebivanju sv.Duha, potem on to pojasnjuje kot intencionalno prebivanje po ljubezni. V intencionalni ineksistenci pri mišljenju in ljubezni pa skuša najti tudi določeno analogijo za skrivnost Trojice in razodevanje Besede in Duha ad intra.

Ta intencionalna ineksistenca je lastna izključno psihičnim fenomenom. Noben fizični fenomen ne kaže česa podobnega. Tako lahko psihične fenomene definiramo s tem, ko rečemo, da so to fenomeni, ki intencionalno obsegajo v sebi predmet.

Toda tudi tu trčimo na oporekanje in ugovarjanje. Posebno Hamiltonovo, ki odreka navedeno posebnost obširnemu razredu psihičnih pojavov, namreč vsem tistim, ki jih označuje kot občutenja (feelings), užitku in bolečini v vseh mnogoterih vrstah in stopnjah. Glede fenomenov mišljenja in poželjenja se z nami strinja. Očitno ni mišljenja brez objekta, ki je mišljen, ni poželjenja brez predmeta, ki je poželjen. "V fenomenih občutenja nasprotno", pravi on, "(v fenomenih užitka in bolečine) zavest ne postavlja pred sebe psihičnega vtisa ali stanja, ga ne jemlje posebej (apart), ampak je takorekoč z njim stopljena v eno. Posebnost občutenja obstaja torej v tem, da v njem ni ničesar, razen, kar je subjektivistično subjektivno (subjektively subjektiv); tu se ne nahaja niti kak, od sebstva različen objekt niti kakršnokoli objektiviranje sebstva."⁴ V prvem primeru bi bilo tu nekaj, kar je v Hamiltonovem načinu izražanja "objektivno", v drugem nekaj, kar je "objektivistično subjektivno", kakor pri samospoznanju, čigar objekt imenuje Hamilton zato subjekt-objekt; s tem ko Hamilton v zvezi s občutenjem oboje zanika, le-temu najodločneje odreka vsako intencionalno ineksistenco.

Vendar pa to, kar trdi Hamilton, nikakor ni vseskozi pravilno. Določena občutenja se očitno nanašajo na predmete in jezik sam to nakazuje z izrazi, ki se jih poslužuje. Pravimo, človek se veseli nečesa, se veseli zaradi nečesa, človek žaluje ali se žalosti zaradi nečesa. In zopet pravimo: to me veseli, to me boli, tega mi je žal itd. Veselje in žalost, tako kot potrjevanje in zanikanje, ljubezen in sovraštvo, poželjenje in odrekanje, jasno sledita neki predstavi in se nanašata na to, kar je v njej predstavljeno.

Največkrat bi utegnili pritegniti Hamiltonu v **tistih** primerih, v katerih, kot smo prej videli, najlaže zapademo prevari, da ne leži občutenjem v osnovi nobena predstava; torej npr. pri bolečini, kadar se urežemo ali opečemo. Toda podlaga tega ni nič drugega kot prav skušnjava te, kot smo videli, zmotne domneve. Tudi Hamilton priznava sicer (tako kot mi) dejstvo, da so osnova vseh občutenj brez izjeme, in tako tudi tukaj,

4. Lect. on Metaph.I.s.432.

predstave. Toliko bolj nenavadno se zdi zato, da občutenjem odreka objekt.

Nekaj je seveda treba dodati. Objekt, na katerega se neko občutenje nanaša, ni vedno zunanji predmet. Tudi tam, kjer slišim blagoglasje, užitek, ki ga občutim, pravzaprav ni uživanje v tonu, ampak užitek v poslušanju. Morda bi upravičeno rekli, da se užitek na določeni ravni nanaša tudi sam nase, zato pride v večji ali manjši meri do tega, kar pravi Hamilton: da je namreč občutenje s predmetom "stopljeno v eno". Toda to ni nič, kar ne bi ba enak način veljalo za mnoge fenomene predstave in spoznanja, kakor bomo videli pri raziskovanju notranje zavesti. Kljub temu ostaja pri njih mentalna ineksistenca, neki subjekt-objekt, kot bi rekel Hamilton; isto bo torej veljalo tudi za ta občutenja. Hamilton nima prav, ko pravi, da je pri njih vse "subjektivistično subjektivno"; izraz, ki pravzaprav samemu sebi nasprotuje; kajti, kjer ni več govora o **objektu**, ga tudi o **subjektu** ne more več biti. Tudi ko govori Hamilton o "stopljenosti" občutednja in psihičnega vtisa "v eno", priča - natančno gledano - proti samemu sebi. Vsako stapljanje je neko poenotenje mnogegega; in tako kaže slikoviti izraz, ki naj bi ponazoril posebnost čustva, vedno še na določeno dvojnost v enotnosti.

Intencionalno ineksistenco objekta smemo torej upravičeno uveljavljati kot splošno posebnost psihičnih fenomenov, ki ta razred loči od razreda fizičnih pojavov.

prev. A. Tonkli-Komel

*Prevedeno iz knjige: *Psychologie vom empirischen Standpunkt II*, Berlin 1959 (1.poglavje, f 5).